

Tabulka 1 Základní rozdíly v přístupu kvalitativním a kvantitativním

Kvantitativní výzkum (průzkum)	Kvalitativní výzkum (průzkum)
Cílem je testování hypotéz, testování něčeho známého.	Cílem je tvorba nových hypotéz, pochopení problému.
Časově méně náročný.	Časově náročnější.
Účast mnoha participantů (respondentů).	Účastní se jen malé množství participantů (respondentů).
Silná redukce počtu proměnných.	Silná redukce počtu sledovaných.
Na přesnou otázku očekáváme přesnou odpověď.	V rozhovoru neočekáváme odpovědi jen ano či ne.
Od počátku má pevně stanovený design.	Design studie se může měnit, přizpůsobovat situaci.
Užívá dedukci (od velkého celku k malým poznáním).	Užívá indukci (od malých poznání k velkému).
Hlavní technikou je dotazník.	Hlavní technikou je rozhovor. Dotazník je zcela nevhodný.
Statistická analýza.	Individuální interpretace.
Generalizace.	Jedinečnost.

(A 13 Fáze výzkumného procesu) Struktura průzkumu má svou logickou posloupnost, která se skládá z následujících fází:

1. Koncepční

- a) Téma, formulace a vymezení problému
- b) Přehled literatury
- c) Vytvoření teoretického rámce pro umístění problému do širšího kontextu
- d) Formulace cílů a průzkumných otázek

2. Plánování

- a) Návrh průzkumného plánu
- b) Výběr metody

- c) Výběr vzorku
  - d) Organizace průzkumu
  - e) Finalizace
  - f) Pilotní studie a event. korekce
3. Empirická fáze
- a) Sběr dat
  - b) Příprava dat na analýzu, kódování, přenos dat do elektronické podoby
4. Analytická fáze
- a) Analýza údajů
  - b) Interpretace výsledků
5. Diskuze, porovnání našich výsledků s výsledky jiných autorů, formulace doporučení pro praxi
6. Diseminační fáze
- a) Zveřejnění výsledků
  - b) Uvádění poznatků do praxe

TÉMA, PROBLÉM, CÍL PRŮZKUMU

Dobrá volba tématu a stanovení průzkumného problému jsou zcela zásadní pro dobře provedený průzkum. Vymezení průzkumného problému je nutno odlišovat od volby tématu a cíle práce. Zdrojem průzkumných problémů jsou naše zkušenosti, literatura, teoretické poznatky, nápady jiných, bakalářské práce. **Téma** je širší okruh např. *Zlomenina proximálního femuru u geriatrického pacienta*, možno zúžit na *Ošetřování geriatrického pacienta se zlomeninou proximálního femuru*. Další konkretizací již volíme **problém** našeho zkoumání např. *Ošetřování geriatrického pacienta se zlomeninou proximálního femuru metodou ošetřovatelského procesu*. Problém je formulován jako výrok nebo tázací věta: *Bude ošetřování geriatrického pacienta se zlomeninou proximálního femuru metodou ošetřovatelského procesu efektivnější než ošetřování tradičním způsobem?*

Při volbě problému je třeba si odpovědět na tyto otázky: Je ten problém důležitý? Komu přinese prospěch? Pomůže zlepšit např. ošetrovatelskou péči?

Problém může být vyjádřen formou otázky PICO(T) viz příloha F.

Cíl průzkumu vychází ze stanoveného problému.

V práci nemusí být jen vytyčen jen jeden cíl, může být i např. hlavní cíl a vedlejší cíle. Ke každému cíli tvoříme průzkumné otázky, na něž zkoumáním odpovídáme.

Př.

„Téma: Sexuální život po operaci totální endoprotézy kyčelního kloubu

Problém: Jaká je kvalita sexuálního života pacientů po totální endoprotéze kyčelního kloubu?

Cíl: Zjistit, zda jsou pacienti spokojeni s kvalitou sexuálního života po operaci TEP kyčelního kloubu a zda existují bariéry, které kvalitu jejich sexuálního života snižují” (JAVORSKÁ, 2012, s. 41).

Téma: Pády seniorů v lůžkových zařízeních

Problém: Jsou současné nástroje pádového managementu efektivní?

Cíl: Zmapovat přístup a strategii managementu a ošetrovatelského personálu k problematice prevence a snižování počtu pádů a jejich následků v lůžkových zařízeních pečujících o seniory, zjistit, zda v daném zařízení je zaveden standard prevence a monitorace pádů a do jaké míry je s ním obeznámen ošetřující personál.

Kvalitativní výzkum/průzkum

Pomocí kvalitativního výzkumu jsou popisovány situace, akce, procesy, sociální interakce, interpretace pohledu nebo názorů jednotlivců či skupin na danou problematiku apod. v určitém sociálním kontextu = popis reality.

Jako kvalitativní výzkum lze s nadsázkou označit jakýkoliv výzkum, který nevyužívá pro získání výsledků statistické metody.

Snahou kvalitativního výzkumníka je vytvořit holistický obraz sledovaného jevu.

Pro zdárné provedení kvalitativního výzkumu je třeba si uvědomit a během celého výzkumného procesu mít na paměti, několik skutečností:

- kvalitativní výzkum má induktivní logiku
- účastníci výzkumu, výzkumník i čtenář mají rozdílné vnímání reality
- výzkumník a účastníci výzkumu se navzájem ovlivňují
- způsob vyjadřování během výzkumu je neformální, často se vytváří a stabilizuje v průběhu výzkumu

Kvalitativní výzkum lze dělit dle mnoha hledisek, např. podle přístupu (viz 1 Metody výzkumu). Obecně jej ale můžeme, především podle metodologie, rozdělit na:

a) biografický

- využívá se nejčastěji v oblasti antropologie, literatury, historie, sociologie a psychologie
- chronologicky řadí např. životní etapy, situace apod., strukturuje okolnosti hlavních událostí, vysvětluje významy událostí v historickém kontextu
- jako zdroje užívá archivní materiály, autobiografie, life history (psaná, orální)

b) fenomenologický

- využívá se nejčastěji v oblasti filozofie, sociologie, ošetrovatelství a psychologie
- popisuje výpovědi (např. zkušenosti) několika osob (kolem 15 osob), které jsou pro daný výzkum vybrány na základě relevantnosti budoucích výpovědí (např. zkušenosti)
- během analýzy dat se nejdříve vytvářejí skupiny významů získaných informací, dále se popisuje daný jev (např. zkušenost) a následně jeho důsledek

c) zakotvená teorie

- využívá se nejčastěji v oblasti medicíny, ošetrovatelství a sociologie
- cílem je vytvoření nové teorie
- jako metoda výzkumu se používají rozhovory (kolem 25 rozhovorů), na základě jejich analýzy je postavena daná teorie, která se dalšími rozhovory ověřuje

- postup analýzy zakotvené teorie zahrnuje otevřené, axiální a selektivní kódování a konstrukci teorie (proces analýzy dat je blíže popsán v podkapitole 7.3 Analýza dat)

d) etnografický

- využívá se nejčastěji v oblasti sociologie a kulturní antropologie
- popisuje určitou sociální (např. kulturní) skupinu nebo systém
- jako metoda je používáno pozorování (zúčastněné)
- pro vstup do terénu je třeba identifikovat dveřníka (gatekeeper) (viz 5 Výzkumný vzorek)

e) kazuistika

- využívá se nejčastěji v oblasti ošetrovatelství, medicíny a sociologii
- jde o ohraničený systém na jednotlivce, určitou skupinu, událost, činnost nebo proces
- pro sběr informací se kombinují různé metody, jako např. pozorování, rozhovor, analýza dokumentů
- skládá se z:
  - úvodu
  - anamnézy - relevantní údaje z období před popisovaným případem/údaje neměnicí se v souvislosti s případem
  - katamnézy – popis vlastního případu
  - analýzy – rozbor případu
  - interpretace – aplikace/porovnání s teorií
  - závěr

I když se jen těžko dá kvalitativní výzkum rozdělit striktně do jednotlivých fází, protože se **jednotlivé fáze často prolínají** (např. není výjimkou, že se provádí analýza dat již během samotného sběru materiálu), přesto je zde, pro názornost, nastíněno možné uspořádání fází kvalitativního výzkumu:

1) přípravná fáze

- stanovení výzkumného problému
- výběr způsobu sběru dat
- organizační zabezpečení výzkumu

2) sběr (dat)

3) zpracování dat

- analýza dat

4) interpretace

- formulace závěrů
- vypracování závěrečné zprávy
- prezentace výsledků

Přípravná fáze

Naplánovat kvalitativní výzkum, a tento plán striktně dodržet od jeho počátku až do úplného konce, jde jen výjimečně. Vždy musí výzkumník počítat s tím, že se objeví nové okolnosti, které nějakým způsobem celý výzkumný proces ovlivní. Přesto, nebo spíše právě proto, je třeba na počátku kvalitativního výzkumu promyslet celou řadu otázek, mezi které se řadí:

a) stanovení výzkumného problému, což lze rozdělit na několik částečně samostatných oblastí:

- **účel** celého výzkumu - čeho a proč chce výzkumník dosáhnout (např. popis, vysvětlení určitého jevu, procesu apod.)

- **celkový konceptuální rámec výzkumu** – výzkumník si připraví teoretické podklady k dané problematice, dále kriticky zhodnotí své zkušenosti v dané oblasti apod.

- výzkumné otázky – ústřední neboli **centrální výzkumná otázka**, která je obecným vyjádřením zkoumané problematiky a **vedlejší** čili dílčí **výzkumné otázky** (je třeba mít o daném prostředí/problematice dílčí znalosti)

b) **výběr způsobu sběru dat**, se kterým souvisí:

- **strategie výběru výzkumného vzorku** (viz kapitola 5 Výzkumný vzorek) můžeme rozdělit na dvě skupiny

-- teoreticky zaměřený výběr – výzkumník současně data shromažďuje, kóduje, analyzuje a určuje, která data jsou ještě zapotřebí a také jak a kde je možné je získat (**Gate Keeper, sněhová koule**);

ukončení sběru dat je podmíněnou **teoretickou saturací**

-- výběr s danou strukturou – výzkumník před započítím sběru dat stanoví kritéria pro výběr výzkumného vzorku (např. v případě výzkumu prováděném v konkrétní organizaci/nemocničním oddělení, popisující zkušenosti lidí z určité specifické události apod.)

c) organizační zabezpečení – výzkumník na základě definovaných výzkumných otázek stanoví, kolik výzkumníků bude potřeba, jaké finanční prostředky je nutné zabezpečit (finanční odhad a způsob získání finančního obnosu, případně další související otázky), příprava potřebných pomůcek (např. diktafon, kamera)

Výzkumník by měl také zvažovat, jakým způsobem výzkum ovlivní zkoumané prostředí či jev a jaká rizika (nejen pro zkoumané osoby a jevy, ale i pro samotného výzkumníka) s sebou výzkum přináší.

Další důležité oblasti, kterými se výzkumník musí před zahájením vlastního výzkumu zabývat, patří také zajištění vstupu do výzkumného terénu.

V souvislosti s výzkumem v ošetrovatelství se budeme nejčastěji pohybovat ve zdravotnických, případně sociálních, organizacích. V těchto institucích je pro realizaci výzkumu zapotřebí povolení etické komise nebo povolení vedení dané organizace.

Pro získání tohoto povolení (nebo pro schválení výzkumu v rámci studia školitelem, získání financí pro provedení výzkumu apod.) se předkládá **výzkumný projekt**. Funkcí výzkumného projektu je ale především detailnější popis výše uvedených oblastí, vysvětlení dané problematiky, ujasnění si souvislostí a vytvoření určitého rámce, který zahrnuje (s možnými obměnami s ohledem na relevantnost dle zaměření výzkumu):

1) výzkumný problém

- popis daného problému
- odůvodnění výběru
- teoretické poznatky o daném problému
- metodologické aspekty zkoumání daného problému

2) výzkumné otázky

- centrální výzkumné otázky
- dílčí výzkumné otázky

3) data

- popis předpokládané struktury získaných dat

4) metodologie sběru dat

- **popis přístupu do prostředí**
- **popis výběru informátorů/účastníků výzkumu**
- popis ochrany práv účastníků výzkumu (např. informovaný souhlas, prozatímní informační moratorium)
- popis způsob shromažďování dat (terénní poznámky, audio nahrávky, video nahrávky apod.)

5) analýza dat

- popis metody analýzy získaných dat

6) kvalita výzkumu

- popis zajištění kvality výzkumu, která je dána např.
- jednotností aplikace využívaných metod sběru dat a jejich vyhodnocování (především v případě, že výzkum provádí více výzkumníků)

- triangulací – vzájemná validizace výzkumných metod (např. různorodé zdroje informací, využití více výzkumníků za účelem eliminace subjektivity)
- transparentností výzkumu, která je dána důkladným popisem celého procesu
- předložením předběžné závěrečné zprávy účastníkům výzkumu k jejich vyjádření
- spoluprací s konzultantem

7) účel výzkumu

- popis předpokládaného přínosu daného výzkumu

8) organizační zabezpečení výzkumu

- popis výzkumného týmu
- popis předpokládaného využívání techniky (nahrávání na diktafon, pořizování fotodokumentace, videozáznamy apod.)
- předpokládaný časový rámec
- předběžná finanční kalkulace

9) prezentace výsledků výzkumu

- popis způsobu interpretace získaných dat

Jak již bylo uvedeno, každý výzkumný projekt se liší vzhledem ke svému účelu a také s ohledem na způsob nebo metodologii plánovaného výzkumu.

Sběr dat

Pro získávání dat v kvalitativním výzkumu je velice důležité, aby ze získaných informací bylo možné vytvořit skutečný obraz zkoumaného jevu. To znamená, **že do sběru informací je třeba zahrnout nejen jednotlivá data, jevy apod., ale také celý kontext.** „Snažíme se při tom jít za *co a kolik* a blížit se k *proč a jak*.“ (HENDL, 2008, s. 161)

Výběr způsobu sběru dat samozřejmě závisí na zaměření daného výzkumu, tedy na požadovaných informacích.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 2 Metody výzkumu, mezi základní techniky sběru dat kvalitativního výzkumu se řadí:

- pozorování
- rozhovor (polostrukturovaný, volný)
- Focus group
- analýza dokumentů

V následujícím textu budou jednotlivé techniky blíže popsány.

Pozorování je způsob získávání informací, který je možné začlenit jako součást některých dalších technik, především rozhovorů.

Cílem pozorování je hlubší poznání určitého jevu či skupiny lidí, jejich činností, vazeb, interakcí atd.

Nejčastějším nástrojem pro zaznamenávání pozorovaného jsou tzv. **Field notes**, nebo-li polní poznámky. Jde o záznam co možná nejvíce informací, které jsou pro daný výzkum relevantní (viz níže Field notes - příklad).

„Polní poznámky jsou v podstatě chronologický záznam toho, co se děje ve zkoumaném prostředí, co se děje s tímto prostředím i toho, co se děje v pozorovateli.“ (DISMAN, 202, s. 312)

Dále je možné použít fotodokumentaci, audio/videonahrávky apod., se kterými se dále pracuje v rámci analýzy dat jako s analýzou dokumentů (viz níže) a samozřejmě lze tyto techniky kombinovat.

Díky pozorování zachycujeme nejen zřejmý obraz, ale také možné jemné nuance sociální interakce, které by nebylo možné získat např. rozhovorem (případně by nebylo vhodné z etického hlediska se na danou problematiku ptát).

Proto, aby mohl výzkumník daný jev pozorovat, je třeba se jej účastnit (proto bývá tato metoda označována jako **zúčastněné pozorování**).

Právě míra zúčastnění rozděluje roli výzkumníka:

- **úplný participant** – výzkumník zcela přebírá roli člena pozorované skupiny, aby identita výzkumníka zůstala skryta (v případě výzkumu v rámci ošetřovatelství se můžeme setkat např. se všeobecnou sestrou, která provádí na svém pracovišti kvalitativní výzkum);

výhoda této techniky spočívá především v tom, že pozorovaná skupina nemění své chování ve snaze „ukázat se v lepším světle“, výzkumník má možnost hned od samého začátku pozorovat nezměněnou realitu;

nevýhoda je, že výzkumník si nemůže dělat poznámky, fotodokumentaci apod. během provádění výzkumu a své poznatky zaznamenává až zpětně;

za další negativum lze také považovat etický rozměr faktu, že účastníci výzkumu o daném šetření nevědí (samozřejmě je schválení výzkumu etickou komisí či vedením organizace apod., ve které je výzkum realizován)

- **částečný participant**

- výzkumník jako participant (převažuje role výzkumníka)

- participant jako výzkumník (převažuje role participanta)

obě tyto role umožňují výzkumníkovi začlenit se v případě potřeby, a dle svých možností, do provozu např. nemocničního oddělení nebo být aktivním účastníkem zkoumaného jevu, situace apod. a zároveň využívat roli výzkumníka, což s sebou nese možnost pořizování si Field notes apod.;

z výzkumného hlediska je pro výzkumníka velice přínosné vyzkoušet si či zažít situace, které jsou cílem výzkumu, na druhé straně to vyžaduje zachování profesionálního odstupů a co nejvyšší míry objektivity

- **úplný pozorovatel** – role výzkumníka je všem zúčastněným známá; výzkumník nezasahuje do chodu děje, jeho chování nesmí ovlivnit přirozený vývoj situací;

nevýhodou role úplného pozorovatele je vysoká pravděpodobnost zkreslení výzkumu vlivem efektu morčete (viz kapitola 4 Limity výzkumu), kterému lze předejít např. metodou odloženého startu (skutečného začátku výzkumu), kdy výzkumník např. několik hodin až dní, dle podmínek a zaměření výzkumu, pouze samotný výzkum předstírá; během této doby si účastníci výzkumu na přítomnost výzkumníka zvyknou a své chování přestanou modifikovat

Rozhovor v kvalitativním výzkumu lze provádět několika způsoby:

- nestandardizovaný rozhovor – rozhovor se vyvíjí na základě dialogu mezi tazatelem a respondentem; na počátku rozhovoru je známo „pouze“ téma; formou nestandardizovaného rozhovoru je také tzv. **narativní interview** (biografický rozhovor), jehož cílem je zachytit subjektivní zkušenosti vypravěče pomocí volného vyprávění (respondent je vyzván, aby vyprávěl na dané téma, výzkumník do samotného vyprávění nezasahuje)

- polostrukturovaný rozhovor – výzkumník má předem připravené oblasti/dílčí otázky, které jsou do rozhovoru zahrnuty, celý rozhovor se ale také vyvíjí na základě dialogu mezi tazatelem a respondentem; jednotlivé polostrukturované rozhovory se tedy od sebe navzájem liší

Během rozhovorů je žádoucí, aby jak respondent, tak i tazatel cítili rovnocenný vztah a vzájemnou důvěru. Není-li tazatel „napojen“ na respondenta, je možné, že mu budou některé informace zatajeny (vědomě či nevědomě). S tím souvisí také problematika výběru role ze strany respondenta.

Oba tyto jevy vedou ke zkreslení.

V kvalitativním výzkumu není možné si připravit doslovný scénář, ale lze vytvořit určitou osnovu, která výzkumníkovi pomůže udržet požadovaný směr.

Rozhovor začíná iniciačními otázkami, které by se neměly týkat problémových či citlivých oblastí a měly by dotazovaného povzbudit k dalšímu vyprávění.

K prohloubení a doplnění odpovědí slouží sondáž (probing). Tato úvodní část vytváří kontext pro další hovor.

Následná fáze rozhovoru se věnuje informacím o subjektivních pocitech a názorech dotazovaného. Při kladení otázek se nejdříve zaměříme na přítomnost a následně pak na budoucnost či minulost.

Na závěr jsou kladeny otázky, které nejsou pro dotazovaného atraktivní, tedy např. zjišťujeme demografické údaje.

Tyto, pro dotazovaného, nezajímavé či nudné otázky lze také zakomponovat do průběhu hovoru tak, aby nenarušily sled hovoru a dotazovaného neodradily.

V kvalitativním rozhovoru se standardně využívá několik typů otázek dle zaměření:

- na chování a zkušenosti dotazovaného
- na názory a porozumění dotazovaného
- na pocity dotazovaného
- na znalosti, interpretaci faktů o zkoumané skutečnosti/jevu
- na vnímání dotazovaného – co viděl, slyšel, cítil
- na demografické a kontextové údaje (HENDL, 2008)

Pro následnou analýzu dat je nutné rozhovory zaznamenávat. Při použití audionahrávky je třeba dotazovaného předem opakovaně upozornit na nahrávání hovoru (samozřejmě je informovaný souhlas respondenta s výzkumem).

Nahrané rozhovory jsou následně převedeny do písemné podoby.

Další možností, jak rozhovor dokumentovat, je pořizování písemného záznamu. Lze využívat zapisovatele, jehož úkolem je doslovný písemný záznam hovoru nebo může zápisky pořizovat sám výzkumník.

Tento způsob ale neumožňuje doslovný záznam a je pro výzkumníka náročný především protože je třeba, aby se soustředil nejen na samotný hovor, ale také na zápis. V tomto případě je výhodné, aby výzkumník při zápisu nechával mezi jednotlivými řádky prostor, kam je možné neprodleně po ukončení rozhovoru dopsat chybějící informace, poznámky apod.

V případě polostrukturovaného rozhovoru je vhodné si připravit záznamový arch, kde jsou předepsány témata/dílčí otázky, které se během hovoru mají probrat.

Analýza dat

Analýza kvalitativních dat, lépe řečeno výběr analytické metody, závisí na zaměření výzkumu. **Obecně ale platí, že analýza kvalitativních dat se provádí pomocí kódování (např. barevné), tedy převodu prvotních dat do významových jednotek, kterým jsou přiřazovány názvy, případně jsou nějakým způsobem strukturovány. V kódování probíhají neustále změny a není výjimkou, že např. jedna věta/odstavec spadá do několika kategorií (tzv. dvojité kódování).** (DISMAN, 2002)

Kvalitativní analýza bývá prioritně zaměřena **na obsah** (dále na strukturu, vzhled apod.), který může mít různou povahu. Proto existuje celá řada metod, jako např.:

- rozbor textu
- časové osy
- tvorbu trsů
- zachycení vzorců
- srovnávání

Základní technikou pro analýzu kvalitativních dat je **rozbor textu**. Při prostém rozboru textu se třídí informace např. ve smyslu:

- o čem rozhovor je?
- jaké informace jsou získány?
- jaký kontext z textu vyplývá?
- dají se získané informace nějak seskupit?

Nalezené kategorie nebo oblasti/skupiny (viz níže) výzkumník pojmenuje tak, aby označení charakterizovalo daný obsah.

Následně je daná kategorie popsána/vysvětlena a výzkumníkovo tvrzení (interpretace) je vhodné doložit ukázkami textu.

Další možností, jak analyzovat kvalitativní data je práce s **časovými osami**. Z textu jsou vybírány klíčové události a údaje identifikující časové jednotky, které jsou zanášeny chronologicky do časové osy, která je tímto vytvářena.

Při metodě **vytváření trsů** se získané informace třídí na základě překryvu (podobnosti), např.:

- tematický překryv
- prostorový překryv
- časový překryv
- obsahový překryv

Je-li kvalitativní analýza zaměřena na identifikaci opakujících se témat či struktur v získaných datech, je tento postup označován jako metoda **zachycení vzorců**.

Metoda **srovnávání** se používá při hledání rozdílů a společných znaků u dvou či více případů (např. porovnání použití odlišných ošetrovatelských modelů v rámci ošetrovatelské péče o pacienty s určitou diagnózou).

Jak již bylo uvedeno, stěžejní technika analýzy dat kvalitativního výzkumu je kódování.

Rozeznáváme několik druhů:

- **otevřené kódování**

- základní metoda
- proces rozebírání, zkoumání, porovnávání, kladení otázek a kategorizace údajů
- způsoby provádění otevřeného kódování:

-- řádek po řádku

-- po větách /odstavcích

-- celý dokument (výzkumník si klade otázky – „Co je zde popsáno?“. „Jak se tento dokument odlišuje od předchozích a v čem se podobá?“

Při analýze výzkumník pracuje se slovy (i obrazový materiál je nutné převést na slovní označení – pojmy), tedy s určitými **pojmy**. K tomu, aby bylo možné s množstvím získaných pojmů dále pracovat, je nutné je roztřídit.

Jev je označení, které charakterizuje určitou sekvenci (větu, odstavec, případ, myšlenku apod.) Během analýzy je třeba veškeré vyskytující se pojmy seskupit kolem identifikovaných jevů. Tento proces se nazývá **kategorizace**. Jinak řečeno, kategorizace je uspořádávání jednotlivých pojmů do kategorií (které jsou výzkumníkem vytvářeny), které náleží podobnému jevu. Název kategorie definuje pojmový obsah. Skupiny pojmů jsou označovány subkategorie.

Technika **zvyšování teoretické citlivosti** je způsob, jak pracovat se získanými daty tak, aby bylo odkryto, co není na první pohled vidět, tedy co je v textu (obrazu) skutečně obsaženo. Jde o kladení otázek, analýzu slova, věty nebo úseku (co skutečně znamená, jaký má (může mít) význam, porovnávání jevů a tzv. mávání červeným praporkem (tedy pomyslná výstraha před určitými výrazy jako např. „nikdy“, „vždycky“ nebo tvrzeními, která předpokládají obecné povědomí o daném jevu; výzkumník by měl při setkání s těmito výrazy přistoupit k další podrobnější analýze).

Techniky zvyšování teoretické citlivosti jsou velice důležitým prvkem analytické činnosti, a to především z následujících důvodů:

1. vyvedou myšlení výzkumníka z hranic odborné literatury a osobní zkušenosti
2. pomohou změnit způsob myšlení
3. podporují proces indukce
4. zaměřují výzkumníka na popisované informace tak, aby nepovažoval údaje za samozřejmé
5. umožňují odhalení podstaty domněnek lidí, kteří se objevují v daných údajích
6. pomohou nejen naslouchat vypravěčům, ale také odhalit, co řečeným mohou myslet
7. zabrání při analýze přehlédnout cenné informace
8. nutí výzkumníka klást si otázky a formulovat provizorní odpovědi
9. usnadňují provizorní označování
10. umožňují zkoumání a vyjasnění různých významů pojmů
11. pomohou nalézat v údajích vlastnosti a rozměry (STRAUSS, CORBINOVÁ, 1999)

- **axiální kódování**

- proces, který navazuje na otevřené kódování
- konkrétnější určení jevu/kategorií
- analyzované údaje jsou přeskupeny pomocí vytváření nových spojení mezi kategoriemi
- pracuje s příčinnými podmínkami (příčiny vzniku určitého jevu), s kontextem, jednáním/interakcí a s následky popsaného jednání či interakce
- subkategorie jsou zpracovávány podle paradigmatického modelu, který lze zjednodušeně pospat:

„(A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY → (B) JEV → (C) KONTEXT → (D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY → (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE → (F) NÁSLEDKY“
(CORBINOVÁ, STRAUSS, 1999, s. 72)

- selektivní kódování

- proces, při kterém je vybrán ústřední jev (centrální kategorie), který je následně systematicky vztahován k ostatním kategoriím

V kvalitativním výzkumu se také setkáváme s **analýzou dokumentů**. Postupy analytické činnosti opět využívají kódování.

Při analýze je důležité rozlišit, zda se jedná o primární dokumenty (úřední záznamy, protokoly apod.) a dokumenty sekundární (vznikají zpracováním primárních dokumentů). U sekundárních dokumentů je nutné počítat s nižší mírou důvěryhodnosti údajů.

Vlastní analýza vychází především z porozumění zkoumaných dokumentů. Není-li předem jasně stanoveno, které údaje jsou požadovány, lze se pro zorientování v dokumentech zaměřit na následující oblasti:

- autorství
- stáří dokumentu
- obsah/důvod vytvoření dokumentu
- spojitosti (s jakými souvislostmi je spojen)
- věrohodnost
- zachovalost/úplnost
- získaná fakta/závěry

Analýza kvalitativních dat je do jisté míry subjektivní proces, který každý výzkumník provádí dle svého chápání zjištěných skutečností a přístupu.

I jednotlivé metody, i když jejich jednotlivé kroky jsou metodologicky popsány, umožňují výzkumníkovi „uchopit analýzu po svém“.

Při analýze kvalitativních dat je potřebné, aby výzkumník pracoval skutečně postupně, přestože se mohou analytické činnosti zdát zdlouhavé a pracné. Zároveň by se měl neustále snažit o co největší objektivitu.

Interpretace

Popisuje a argumentuje výsledky analytické fáze (např. popisuje vytvořené trsy/kategorie a přiřazuje k nim příklady). Interpretace kvalitativních dat, stejně jako kvantitativních (viz 6.4 Interpretace), umožňuje zprostředkovat výsledky výzkumu a způsobu či logiky jejich chápání.

Při zpracovávání závěrečné zprávy kvalitativního výzkumu je vhodné postupovat tak, že se výzkumník opírá o strukturu zpracování závěrečné zprávy nebo výstupů. Pokládá a současně si odpovídá na otázky, tak aby výsledný text byl srozumitelný a zahrnoval veškeré relevantní údaje.

V rámci kvalitativního výzkumu se setkáváme také s popisem činností výzkumníka, kontextu výzkumu a různými podrobnostmi, které celý výzkumný proces dokresluje. Struktura závěrečné zprávy je pouze určitým vodítkem, které výzkumníkovi pomáhá popsat veškeré relevantní údaje a může se lišit v závislosti na zaměření výzkumu.

Struktura zpracování závěrečné zprávy (s anonymizovanými příklady):

a) Název

b) Úvod

- zdůvodnění výzkumu
- přehled dosavadních poznatků
- obecný přehled literatury se vztahem k tématu či autorů zabývajících se danou problematikou
- určení výzkumné otázky a případně dílčích výzkumných otázek

Příklad:

Problematika etiky v profesionálním chování sester v péči o psychiatrické pacienty

Obor psychiatrie se v posledních několika málo desetiletích velice rychle rozvíjí a to zejména proto, že stále přibývá lidí, kteří jsou postiženi psychickou poruchou nebo pociťují psychický diskomfort a vyhledávají odbornou pomoc.

Zatímco historicky byla psychiatrická péče především azylová, v současnosti se rozvíjejí nové formy pobytové nebo ambulantní péče a především péče komunitní. V návaznosti na tyto změny je věnována pozornost také psychiatrickému ošetřovatelství.

Práce všeobecných/psychiatrických sester (dále jen sester) je hodnocena nejen odborníky, ale také laickou veřejností. Zejména je hodnoceno chování a přístup k nemocným, případně k jejich rodinám.

Současná společnost klade velký důraz na profesionalitu a profesní etiku. V oblasti zdravotnictví, tedy i psychiatrie, jsou tyto tendence také patrné. V ošetřovatelské literatuře se často setkáváme s pojmem profesionalita, který bývá nejčastěji vysvětlen jako odbornost v daném oboru. Toto vysvětlení je přinejmenším široké a naskýtá prostor pro různorodou interpretaci.

V souvislosti s profesionalitou ve zdravotnictví narážíme současně na problematiku etiky, a to nejen prostřednictvím etických kodexů a etických komisí, ale i běžným, často nevědomým, řešením dilematických situací a především již zmíněným chováním a přístupem k pacientům, kolegům a profesi obecně.

c) Metodologie

- obecný popis výzkumné strategie a použitých metod

Tato část bývá dále strukturována do samostatných podkapitol:

1) výzkumník

- informace o teoretických zájmech výzkumníka v souvislosti s daným výzkumem
- informace o výzkumníkových zkušenostech v dané oblasti

2) vstup do terénu

- jakým způsobem bylo umožněno výzkumníkovi navázat kontakt se zkoumaným prostředím
- Gate keeper
- popis potřebných povolení (např. etické komise, vedení dané organizace apod.)

3) subjekty/objekty výzkumu

- počet účastníků výzkumu (respondentů/pozorovaných jedinců) nebo analyzovaných dokumentů
- popis zúčastněných subjektů/objektů
- počet odmítnutí nebo vyřazených dokumentů
- zdůvodnění odmítnutí/vyřazení
- způsob získávání účastníků výzkumu nebo dokumentů
- popis získávání souhlasu s účastí ve výzkumu nebo provedení výzkumu

4) prostředí

- popis místa
- popis situace/jevu/procesu
- popis kontextu realizace výzkumu

5) metody sběru dat

- popis užitých metody sběru dat
- odůvodnění výběru dané metody
- popis použitého technického vybavení
- popis role výzkumníka

6) analýza dat

- organizace dat
- popis analytických procedur
- odůvodnění volby způsobu analýzy dat

7) zajištění kvality

- popis technik vedoucích ke zvýšení validity výsledků

8) změny průběhu výzkumu

- popis změn v průběhu výzkumného procesu oproti projektu výzkumu
- odůvodnění změn

9) etické aspekty

- popis souvisejících a vyplývajících otázek
- popis způsobu získávání souhlasů s účastníky výzkumu
- povolení etické komise

d) Výsledky

- popis výsledků
- vysvětlení dat
- chronologický popis událostí/jevů
- podrobný popis jednotlivých témat či dílčích otázek
- zařazení přepisů rozhovorů nebo terénních
- propojení výzkumných otázek a výsledků

e) Diskuze

- vztah výzkumu k dosavadní úrovni poznání
- srovnání s obdobnými výzkumy
- srovnání teorie a popsané praxe
- popis možného využití výsledků

f) Závěr

- stručné shrnutí výsledků
- návrhy opatření
- možnosti dalšího výzkumu

Pro hodnocení validity interpretace existují čtyři hlavní kritéria:

1. konzistence – hodnotí, zda interpretace jednotlivých částí textu je konzistentní s interpretací celku nebo s ostatními částmi; dalším hlediskem může být i konzistence mezi interpretací textu v rámci kontextu
2. celistvost – hodnotí, zda interpretace zohledňuje veškeré popsané klíčové momenty a důkazy
3. přesvědčivost – hodnotí, zda je interpretace pro čtenáře přesvědčivá nebo zda je možné vytvořit i jiný způsob výkladu, který ale není v textu zvažován
4. smysluplnost – hodnotí, zda interpretace dává smysl a zda přispívá k porozumění textu a v neposlední řadě, zda rozšiřuje vědění či informovanost v dané oblasti

Provádění kvalitativního výzkumu je proces, ve kterém se jeho jednotlivé fáze prolínají. Z hlediska interpretace je tato skutečnost stěžejní především v oblasti transkriptu a analýzy dat, které ji přímo ovlivňují.

Pro validní interpretaci získaných dat se využívají jako argumentace jednotlivé části transkriptu a nebudou-li data logicky analyzována, projeví se tento nedostatek ve všech výše uvedených kritériích validity interpretace.

Je tedy nutné, aby výzkumník v rámci interpretace opakovaně analyzoval části textu a revidoval své závěry do stádia, kdy nalezené výsledky budou popsány ve shodě s veškerými zjištěnými důkazy.

Je třeba mít také na paměti, že nejen během sběru dat a jejich analýzy, ale také v průběhu interpretace, může dojít ke zkreslení získaných informací.

Interpretaci jako takovou je možné považovat za završení celého výzkumného procesu.

I když výzkumník získá cenná data a náležitě je nepředá veřejnosti, je celé jeho úsilí zmařeno.

ETICKÉ PRINCIPY VĚDECKÉ PRÁCE V OŠETŘOVATELSTVÍ

Ošetřovatelství je samostatná vědní disciplína, proto se etické principy vědecké práce v ošetřovatelství odvíjí od obecných etických biomedicínských principů, které jsou:

(dle T.L. Beauchampa a J. Childresse)

- **Autonomie** – schopnost rozhodovat o sobě, svébytnost
- **Nonmalificence** - neublížit
- **Beneficence** – vše co děláme pro pacienta je v jeho dobro („dobřečinění“)
- **Justice** – *obhajoba pacienta* – když pacient neumí nebo nemůže rozhodovat o sobě, sestra je jeho „obhájcem“
  - *spravedlnost* – všichni pacienti mají právo na stejnou péči
- **Důvěra** – základ pro konstruktivní vztah sestra x pacient